

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Aleks Käämer
ERIOLUKORRA SILTIDE PÖÖRDUMISE JA SOOVI KÄIGUD
Bakalaureusetöö

Juhendaja kaasprofessor Ilona Tragel

Tartu 2021

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. Teoreetiline taust	5
1.1. Žanriteooria	5
Diskursuse kogukond	5
Žanri tuvastamine	6
1.2. Kommunikatiivsed funktsioonid	7
1.3. "Mõistus ja tunded"	8
1.4. Eriolukorra diskursus	9
Eriolukorra diskursuse kogukond	10
Eriolukorra silt	10
1.5. Austini kõneakti teooria	12
2. Andmestik, meetod ja töös kasutatud mõisted	13
2.1 Andmestik ja meetod	13
2.2 Töös kasutatud mõisteid	15
3. Analüüs	16
3.1. Žanri tuvastamine	16
3.1.2 Pöördumise käigu sammud	18
3.1.3 Soovide sammud	21
3.2. Analüüsi kokkuvõte	26
3.3 Siltide ja sildi käikude kvantitatiivsed tulemused	27
4. Järeldused	29
4.1. Kõnetead eriolukorra diskursuses	29
4.2. Diskursuse kogukond ja kõneteo õnnestumine	30
Kokkuvõte	31
Summary	33
Kirjandus	34

Sissejuhatus

2020. aasta alguses tabas tervet maailma plahvatusliku levikuga pandeemia, mis mõjutas kõiki ühiskondliku elu valdkondi. Ulatuslikud pandeemia vastu võitlemise meetmed võeti kasutusele enamikes riikides, ka Eestis. Piirangute seadmisel lähtuti peamiselt kontaktide vähendamise eesmärgist, mistõttu vähendati esmajärjekorras inimeste liikumisvabadust. Inimestevahelise jagatud konteksti, ehk diskursuse mõttes, ühendab sellise globaalse mõõtmega diskursus inimesi üle maailma suureks diskursuse kogukonnaks (ja eesti keele oskajaid Eesti piires veel eraldi diskursuse kogukonnaks maailma diskursuse sees).

Minu uurimistöö eesmärk on selgitada selles uues diskursuses tekkinud spetsiifilise žanri eriolukorra siltide suhtluseesmärke. Eriolukorra sildid on (tavapärase olukorraga võrreldes) materjalina väga tänuväärased, kuna nendes tingimustes tekkinud diskursust on võimalik uurimisel üsna täpselt arvesse võtta (st me teame piirangute konteksti).

Materjali esialgsel vaatlusel selgus, et siltide alguses on kasutatud kirjadele omaseid tervitusi (pöördumisi) ja lõpus sarnaseid soovide. Lisaks täheldasin, et tekstide funktsioon ei olnud üksnes informeerimine. Niisiis tundus võimalik neid silte käsitleda omaette žanrina. Nende tähelepanekute seose uurimiseks püstitasin järgmise uurimisküsimuse:

Miks on paljudel siltidel pöördumised ja soovid, kuigi need ei ole teate edastamiseks otseselt vajalikud?

Sellele küsimusele vastamiseks tuleb enne vastata järgmistele väiksematele uurimisküsimustele:

Kas eriolukorra sildid moodustavad sildižanri spetsiifilise alamžanri?

Kas eriolukorra siltide pöördumistel ja soovidel on žanrispetsiifilisi omadusi?

Milliseid väljendeid kasutatakse pöördumise ja soovi käikudes (struktuur, tähendus)?

Mis funktsiooni täidavad sildi tekstis pöördumise ja soovi käigud?

Sildi tekstipõhine analüüs oleks terviklikum kõiki struktuuri elemente arvesse võttes. Sildi sisukäigu analüüs käesoleva bakalaureusetöö raamidesse ei mahu, kuid eriolukorra sildi žanr ja selle tunnused on vaja tuvastada. Selleks kasutan žanrianalüüsi (Swales 1990, 2004) ja

diskursusanalüüsi (nn “viirusdiskursus”, vt Hua 2021). Bakalaureusetöö konkreetne uurimisobjekt on sildi alguses ja lõpus olevad käigud, mida nimetan pöördumisteks ja soovideks. Nende analüüsimiseks kasutan Roman Jakobsoni kommunikatsiooniakti (2012) lähenemist, diskursusanalüüsi (Hua 2021) ja Austini (2018) kõneaktiteooriat. Kuigi üldiselt kasutatakse siltide uurimisel keelemaastike teooriat (nt Shohamy jt (eds.) 2009; Barron 2012), siis minu uurimisküsimuse lahendamiseks see ei sobinud, sest käsitleb peamiselt siltide mitmekeelsust.

“Viirusdiskursuse” piirangusiltide kohta on praegu teada üks keeleteaduslikust perspektiivist tehtud uurimus, Zhu Hua peatükk “Sense and Sensibility: Urban Public Signs during a Pandemic” (Mõistus ja tunded: pandeemia avalikud sildid linnas) (Hua 2021) raamatus “Viral Discourse” (Jones 2021). Hua uurimuse pealkirjast sain vihje oma kitsamale uurimisobjektile lähenemiseks. Nimelt vihjab Hua, et just kõneakti teooria kaudu võib olla seletatav neile tekstidele omase tunnetuslikkuse aspekt (Hua 2021: 40-41).

Töös kasutan nii kvantitatiivset kui ka kvalitatiivset meetodit. Analüüs hõlmab kindlal Eestis eriolukorra kehtimise perioodil (13.03.-17.05.2020) põhiliselt asutuste ustel piirangutest teavitavaid silte, millest kitsendavatele tingimustele vastas 315. Kogutud andmestik võimaldaks ka võrdlevalt analüüsida eri tüüpi asutuste silte, aga seda siin töös ei ole tehtud.

Töö sisuosa koosneb teoreetilisest osast, andmestikust, analüüsist ja järeldustest. Teoreetiline osa koosneb alapeatükkidest, millest tutvustan uurimiseks olulisi teoreetilisi allikaid ja diskursust, mida kasutan žanri tuvastamiseks materjali analüüsimi tulemustest lähtuvalt järelduste tegemiseks. Andmestiku osas on kirjeldan meetodi ja andmestikku ja toon välja töös kasutatud mõistete loetelu ja. Analüüsi osas tuvastan žanri ja sellele iseloomulikud tunnused. Järelduste osas seletan analüüsis saadud andmete põhjal, miks ja kuidas pöördumise ja soovi käike siltidel kasutatakse.

1. Teoreetiline taust

Bakalaureusetöös uurin silte kui teksti. Siltide tekstuaalsete omaduste uurimiseks kasutan Swalesi žanrianalüüsi, mis aitab tuvastada siltide struktuurist uurimisel osad, mida olen varem nimetanud alguse ja lõpu vormeliteks (Käämer 2020). Selles töös nimetan neid pöördumise ja soovi käikudeks.

1.1. Žanriteooria

Žanrianalüüs lähtub siltidest kui suhtlussündmustest, millel on kindlad ühised suhtluse eesmärgid. Kommunikatsiooni sündmuse struktuur jaotub elementideks, mille kaudu neid eesmärke täidetakse. Žanri tuvastamiseks saab lähtuda sellest, et diskursuse kogukonna liikmed oskavad nende elementide ja eesmärkide eristada žanri kuuluvaid ja mitte kuuluvaid suhtlussündmusi. (Swales 1990: 58)

Swalesi definitsiooni järgi saab luua loendi žanri tunnustest (mis on minu materjali jaoks olulised):

- 1) koosneb kommunikatsiooni sündmustest
- 2) sarnane kommunikatiivne eesmärk
- 3) žanri tuvastavad diskursuse kogukonna liikmed (vt 1.3)
- 4) ka žanri elemendid tuvastavad diskursuse kogukonna liikmed

(Swales 1990: 58)

Elemente nimetab Swales žanrianalüüsi edasiarenduses käikudeks. Käik (*move*) on funktsionaalne suulises või kirjalikus diskursuses teatud kommunikatiivses funktsioonis esinev üksus (Swales 2004: 228), mis ei ole määratud vormiliste tunnustega (ega pruugi olla isegi keeleline).

Diskursuse kogukond

Diskursuse kogukond koosneb inimestest, kellel on ühine eesmärk. Liikmeks olemine eeldab kommunikatsioonist osalemist. Eesmärgi täitmisega seotud infovahetuses on liikmetel

väljakujunenud žanr(id), kus kasutatakse sõnavara, mille tähendus tavakeele tähendustega ei kattu või ei esine tavakeels üldse. Liikmete kogemused ja arusaamad diskursusest on sarnased. (Swales 1990: 24-27)

Žanri tuvastamine

Žanri staatusega on hulk suhtlussündmuseid juhul, kui neid ühendavad kindlad diskursiivsed tunnused ja struktuuri tunnused (Swales 1990: 195) žanrianalüüsi põhjal koostas Swales väiksema korpusuuringu separaatide tellimuse kui žanri uurimiseks (Swales 1990: 189-201). Kasutan sildi žanri tuvastamiseks samu tunnuseid, mille põhjal Swales separaadi tellimuste žanri staatust kinnitab. Separaadi tellimusel leidis Swales olevat tekstiväliseid tunnused, mis tulenesid ühtse diskursuse kogukonna olemasolust. (Swales 1990: 189-194)

- Separaadi tellimused on diskursuse kogukonnale tuntud nähtus, millel on kindel nimetus.
- Diskursuse kogukonna liikmed tajuvad separaadi tellimust eraldi identifitseeritava kommunikatsiooni aktina.
- Diskursuse kogukonna liikmed jagavad arusaama, mis on separaadi tellimuse avalik eesmärk ning teavad, kuidas sellele ootuspäraselt reageeritakse.
- Separaadi tellimuste kasutamine on „normaalne“ viis koopiade hankimiseks.

(Swales 1990: 195)

Analüüs jätkub struktuuri analüüsiga. Separaadi tellimustele on omane ka diskursusekogukonna liikmetele tuvastatavad struktuuri elemendid, mis mõjub iga žanri suhtlussündmuse moodustamisele piiravana eesmärgi, teksti asetuse ja vormi osas. (Swales 1990: 195)

- Separaadi tellimuse esitamise käikudel on selgelt eristuvad eesmärgid. Olulisim on tellimuse esitamise käik, ilma milleta ei esinenud ühtegi sündmust. Sellega esitatakse päring ja antakse saatmiseks oluline info. Tänamise käigu eesmärgiks määrab Swales ettetänamise, mis võib suurendada tõenäosust separaati saada. Peale selle ei ole separaadi tellimusele iseloomulik edasine kirjavahetus. (Swales 1990: 195) Huvastijätku- ja kõnetlusvormeleid peab Swales arvatavasti piisavalt vormiliseks ja elementaarseks, et nende eesmärgile mitte tähelepanu pöörata.

- Separaadi tellimuse struktuuri kohustuslik element on tellimuse käik, mis esines kõigil korpuse sündmustel. Lisaks on tavapärase, aga mitte kohustuslik pöördumise, tänuavalduse ja hüvastijätu käikude kasutamine. (Swales 1990: 195-196) Nende käikude kasutamiseks on žanris kujunenud kindel järjekord (Swales 1990: 196).

1.2. Kommunikatiivsed funktsioonid

Roman Jakobsoni teooria seletab kommunikatiivseid funktsioone kommunikatsiooni moodustavate elementide alusel. Need elemendid on Saatja, sõnum, vastuvõtja, kontekst, kanal ja kood. Kommunikatsioonisündmuse funktsioonid viitavad sellele, millist kommunikatiivset elementi rõhutades soovib saatja ennast väljendada. Kommunikatsiooniakti peamine funktsioon tuleneb sellest, milline nendest elementidest lausungis rõhutatud on. (Jakobson 2012)

Konatiivne funktsioon on neil suhtluse osistel, mis rõhutavad vastuvõtjat. Sõnumi vastuvõtjale suunatust võivad markeerida näiteks imperatiiv ja vokatiiv. (Jakobson 2012: 6-7)

Käsk, mida imepratiiv markeerib, ei saa olla tõene ega väär, sest see kas õnnestub või ei õnnestu. Käsk on performatiiv, mille kohta saab analüüsivalt küsida, kas kas käsk toimus ja kas käsule alluti, kas adressaadi poole pöörduti ja kas adressaat pöördumise tuvastas. (Jakobson 2012: 8)

Emotiivne funktsioon on neil suhtluse osistel, mis rõhutavad saatjat. Emotiivse fraasi eesmärk on anda edasi saatja hoiak. Saatja hoiaku väljendamiseks kasutatakse hüüdsõnu ja kõlakujult ning süntaktiliselt rollilt enesekohaseid vahendeid.

Saatja saab nende vahendite ja fraasis lausunud leksikaalse ainese koosmõju vastuvõtjas luua mulje näiteks iroonilisusest ja tigidusest. (Jakobson 2012: 6-7)

Kommunikatiivsete funktsioonide määramisel peab arvestama, et harva esineb lausungeid, millele saab määrata ainult ühe ja kindla funktsiooni. Lausungi keelelisest väljendusest saab aga välja lugeda selle, mis on lausungis funktsioonide hierarhias peamine. Puhtalt emotiivsetet funktsiooni võivad väljendada näiteks hüüdsõnad. (Jakobson 2012: 6)

1.3. “Mõistus ja tunded”

Aastal 2021 ilmus kogumikus “Viral Discourse” (Jones (toim) 2021) eriolukorra silte käsitlev artikkel (Hua 2021). Zhu Hua läheneb uurimisobjektile keelemaastike perspektiivist. Hua materjal on kogutud 2020 kevade pandeemia esimese laine avalikest teavitussiltidest erinevate asutuste ustel korpuseks, mis koosnes ligikaudu kaheksajast sildist. (Hua 2021: 37-38)

Autor leiab, et siltide käsitsi kirjutamine on eriolukorra alguse siltide puhul levinud ja tähenduslik tunnus. Toetudes oma varasemale uurimusele käsitsi kirjutatud avalike siltide kohta, peab autor sellisele vormile omaseks spontaansust, mitteametlikust ja personaalsemat lähenemist kui prinditud siltidel.

Siltide mõju inimeste tunnetele ja hädaolukorra diskursuse kujundamisele peab Hua siltide autorite teadlikuks valikuks mitte piirduda kõigest ettevõttele pandud sulgemiskohustuse vahendamisega. Selle asemel markeerida spontaanse ja personaalse keelekasutusega oma klientidele, et neid peetakse meeles ja kaugenenud suhetest hoolimata tahetakse sooje suhteid hoida. Siltide teine eesmärk näib olevat väljendada siltide autorite empaatiat. (Hua 2021: 39)

Artiklis toodud näidete põhjal on näha, et siltidel on kasutatud erinevaid vahendeid, millega uues diskursuses nii üksikut adressaati kui kodanikkonda tervikuna esile tõstetakse. “Thank”YOU” on näide sellest, kuidas harilikus vormelis võib adressaadi esiletõste kaudu väljendada siltidele omast siiraste tunnete väljendamist. (Hua 2021: 39-40)

Closed im afraid näite põhjal näib, et siltide lugejaskond peabki siirust, erilist tunderõhulisust ja läbimõeldust siltidele omaseks. Silt "Closed im afraid" annab tõlgendamiseks kaks valikut: ‘*ma kardan, et oleme suletud*’ ja ‘*suletud. mul on hirm*. Ootamatul kombel on sildille kirjutatud vastulause, kus lugeja pöörab tähelepanu mõlemale tõlgendusele ja selgitab täpselt, mis originaalselt mõeldud sõnumi ‘*ma kardan, et oleme suletud*’ perlokutiivset tõlgendust: “*Dear owner, Thank you for your lovely message related to your current trading status. Unfortunately, due to limited punctuation we are unsure about your meaning. Do you mean “Closed, I’m afraid”? In which case we thank you for your polite recognition of the inconvenience caused to us, your customers, of such closure...*”. Hua järeldab, et sõnumi kaudu

adressaadi tunnete mõjutamine on teadliku valiku tulemus kasutada siltidel perlokutiivselt tõlgendatavaid vahendied, mis muudavadki suhtluse interpersonaalseks. (Hua 2021: 40-41)

Seoses oma uurimisobjektiga tahan märkida ka asjaolu, et sildil '*closed im afraid*' alustab vastuse kirjutaja oma sõnumit vormeliga "Dear owner". See näitab, et ka harilikud illokutiivsed viisakusvormelid, millele tavadiskursuses suuremat tähendust ei omistata, on tunde rõhulisuse ja afekti jagamise vahenditena arvesse võetavad.

1.4. Eriolukorra diskursus

Hiinas, Wuhani linnast sai 2019. aastal alguse pärgviiruse pandeemia, mis levis kiiresti üle maailma. 2020. aasta alguseks mõjutas pandeemia enamikes riikides harjumuspärast elukorraldust. Peamise viiruse levimise vastase abinõuna kasutati inimestevahelise läbikäimise piiramist. Nagu sissejuhatuseski mainitud, tähendas see piiranguid kõigile avaliku elu valdkondadele. Maailma mastaabis väljendusid abinõud rahvusvahelise reisimise piiramise või keelamise kaudu.

viirusega võitlemiseks hakati piirama inimeste liikumist. Euroopas hakati rangemaid liikumispiiranguid rakendama 2020. aasta kevadel.

Eestis kuulutati eriolukord välja 12. märtsil ja eriolukord kestis 17. maini. Eriolukorra piirangud puudutasid meelelahutusasutisi, koole kui muud ühiskondlik elu, mis eeldab avalikke kogunemisi ja kokkupuuteid, mida on võimalik vältida. Valitsus lähtus piirangute kehtestamisel viiruse ohust inimeste elule ja tervisele. (VV kriisiinfo leht 13. märts 2020) Seetõttu ei olnud inimeste põhiõiguste ega emotsionaalsete argumentide arvestamine asjakohane. Seega on eriolukorrale omane direktiivne suhtlemine valitsuse ja kodanike vahel, aga ka segadus, teadmatus olukorra lahenemise suhtes. Uue normaalsuse tekkimise suuremad nähtused ilmnesisid üle maailma veel kultuurielus, majanduses ja tervishoiu valdkonnas.

Eriolukorra diskursuse kogukond

Eriolukorra diskursuse kogukonna moodustavad inimesed, kes on kursis ühise eesmärgiga pärgviirust mitte levitada. Liikmeks olemine eeldab infovahetusega kursis olemist näiteks uudiste ja siltide kaudu. Selle eesmärgi täitmise kommunikatsiooniks on kasutusele võetud sõnavara, mida varem ei ole kasutusel olnud ja kohandatud selle suhtluse vajaduste järgi. Sellepärast kasutatakse näiteks *kaitsemaski* tähenduses sõna *mask*. (Tragel, Habicht 2021)

Eriolukorra silt

Sildid on üks suhtlusvahenditest, millega vahendati pärgviiruse leviku peatamiseks vajalikku infot. Silte pandi üles kaupluste, meelelahutusasutuste ja teenusepakkujate sissekäikude vahetusse lähedusse või ukse peale. Alates piirangute kehtestamisest (VV kriisiinfo leht 13. märts 2020) muutusid tänavapildis uueks normaalsuseks nii sildid kui piirangute mõjust vähenenud liiklus.

Eriolukorra sildid olid väga erinevad. Äärmusest äärmusse võis varieeruda nii sulgemise teatamist väljendava sõnumi pikkus kui ka neutraalsus. Näiteks Tartu veinibaari Vein ja Vine sildi (Pilt 1) tekst mõjub spontaanselt, optimistlikult ja lahkelt. Seevastu leidis ka silte, nagu pildil 2, millele oli lakooniliselt kirjutatud *Suletud*.

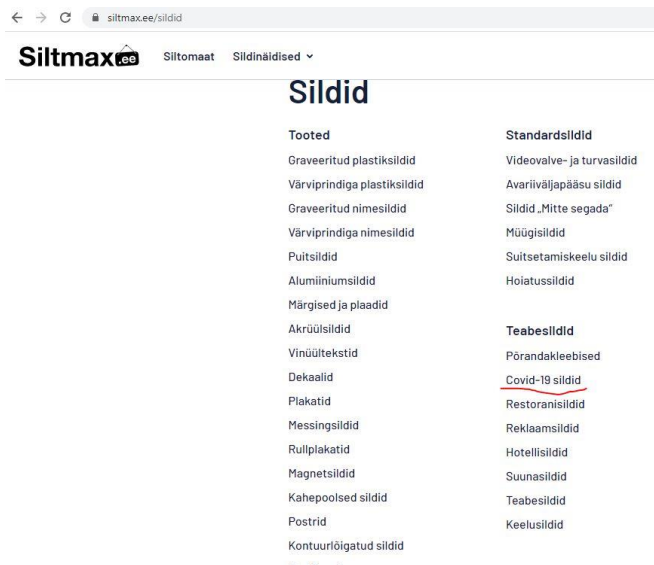
Pilt 1. Vein ja Vine. (Foto 5¹: Raul Veede)

Pilt 2. Pirogov. (Foto 239: Raul Veede)

Praeguseks võib ühe tõendina eriolukorra sildi žanri olemasolust tuua näiteks ka selle, et silte valmistavad ettevõtted esitavad neid oma toodete loendites kui eraldi liiki, vt nt <https://www.siltmax.ee/sildid/covid-19-sildid>

¹ Foto number viitab kirjenumbri korpuses.

Pilt 3. Kuvatõmmis silditootja Siltmax kodulehelt. <https://www.siltmax.ee/sildid>

1.5. Austini kõneakti teooria

Oma loengusarjas ja hilisemas raamatus "How to do things with words" (2018 [1962]) tutvustab Austin lahendust probleemile, mis seisnes iganenud arusaamas, et lausungite ülesanne on ainult kirjeldamine või väitmine (Austin 2018: 11). Väited ja kirjeldused on konstantiivid, kuid neist erinevad lausungid on performatiivid, mille mõistmisel on oline ka väidet ümbritsev kontekst (Austin 2018: 12-13). Selliste lausungite tõesus ei ole kontrollitav. Kontrollida saab nende õnnestumist. Lisaks on lausungi väljütlemine (asjaolude kokkulangemisel) teo sooritamine. Austin näitlikustab seda abielu sõlmimise, nimeandmise ja testamendi näidete lausungitega:

- "jah! (ma võtan selle naise oma seaduslikuks abikaasaks)" abielutseremoonial;
- "ma ristin [selle laeva Kuninganna Elizabethiks]";
- "ma pärandan [oma käekella vennale]".

Näidetes avaldub erinevus kaht tüüpi lausungite vahel: (1) lausungid, mis kirjeldavad maailma ja (2) lausungid, millega sooritatakse maailmas toimuvaid sündmusi/tegusid, mida saab kirjeldada. Need näited ei ole tõesed ega väärad, vaid kindlas kontekstis nendega sooritataksegi ristimisi, abielulepinguid ja pärandamist. (Austin 2018: 15-16)

Lausung ise ei ole teo sooritamiseks ainuke vajalik tingimus. Tegude õnnestumiseks peab olema täidetud ka sobiva konteksti tingimus. Lisaks on sellisel õnnestunud kõneteol ka tagajärjed. Näiteks töötamine selle sõna korrumppeerumatus vormis võtab töötaja endale teadvustatult kohustuse. (Austin 2018: 17-20)

Austin jõuab oma arutluses järeldusele, et performatiivide ja konstantiivide vastandamisest ei piisa põhimõtte “millegi ütlemine on millegi tegemine” seletamiseks (Austin 2018: 109). Ta jagab kõnetead lokutiivseteks, illokutiivseteks ja perlokutiivseteks kõnetegudeks (Austin 2018: 118):

- lokutiivne kõnetegu viitab millelegi, mis on tõepoolest sama mis selle lausungi mõte ilma mingi tagamõtteta. Kõnetegu on lokutiivne siis, kui selle tähendus ja osutus võrdsed lausungi mõttega (Austin 2018: 125);
- illokutiivne kõnetegu on tegu, mis sooritatakse tavade ja konventsionaalsete kokkuleppeliste lausungitena, mille puhul on ka vastuvõtjale selge, mida selliste kõnetegudega tehakse ja kuidas neile vastata või milline on neile loomulik jätk. Illokutiivsed teod on näiteks käsklused, vabandused ja teretamised (Austin 2018: 125);
- Perlokutiivne kõnetegu sooritatakse või saavutatakse millegi ütlemise kaudu. Selline tegu veenab, hoiab midagi ära, üllatab või eksitab. (Austin 2018: 125) perlokutiivsed teod vajavad õnnestumiseks adressaadis mõju tekkimist ja lausungi kaudu see mõju saavutatakse. Käesoleva töö analüüsis on olulised perlokutiivsed kõnetead, mille kaudu analüüsisosas avatakse sildi kui suhtlussündmuse funktsioone.

2. Andmestik, meetod ja töös kasutatud mõisted

2.1 Andmestik ja meetod

Töös on vaatluse all Eestis perioodil 13.03-17.05 2020 asutuste ja ettevõtete kasutatud teavitavad sildid, mis on osa ülemaailmsest “viirusdiskursusest”². Käesolevas töös uurin nende siltide kaht käiku: pöördumisi ja soove. Eesmärk on selgitada, milliste vahenditega on siltidel neid kaht käiku väljendatud.

² Inglise keeles on seda nimetatud *viral discourse*, mida koos kõigi tähendusnüanssidega on eesti keelde võimatu lühidalt ja täpselt tõlkida.

Töös kasutatud uurimismaterjali pärineb eriolukorra siltide korpusest, mille vaatlusaluse perioodi osa koosneb 315 sildist. Eriolukorra siltide korpuse koostamist alustasid üldkeeleteaduse instituudi dotsendi Ilona Trageli juhendamisel „Keeleteadusliku praktika“ aine raames üliõpilased Agnes Kolga, Aleks Käämer, Berta Leibur ja Jaana Looman 2020. aasta kevadsemestril.³ Siltide kogumine ja talletamine toimus nii: silt pildistati, fotol olev tekst kirjutati andmetabelisse (*Google sheet*). Kaasati 1-50 sõna pikkuse tekstiga sildid.⁴ Taustaandmetest lisati foto autor, pildistamise aeg ja koht (sh asutuse vmt nimi). Aine raames harjutati keelematerjali märgendamist ning seetõttu märgendati esialgu palju kõikvõimalikke tunnuseid, nt mitu sõna on sildil, kas silt on käsitsi kirjutatud või printitud ning sisukäike, nt ajaväljend (nt *alates 13. märtsist*), põhjusseos (nt *seoses*) ja põhjus (nt *eriolukord*).

2019/20 õppeaasta kevadsemestri lõpuks oli korpusesse kogutud ja märgendatud 95 silti. Jätkasin iseseisvalt korpuse täiendamist ja märgendamist bakalaureusetöö andmestiku tarbeks. Uurimiseesmärgi täpsustades piirasin materjali poodide ja muude asutuste ukseiltidega.⁵ Niisiis analüüsin selles töös ainult neid silte, millel esinevad pöördumise ja/või soovi käigud. Sellele tingimusele vastas 174 silti. Siltide sisukäike ei ole selle töö raames uuritud. Kõik järeldused ja analüüsid tuginevad ainult sellele osale sildikorpusest, mida ühendab pöördumise ja soovi käigu olemasolu. Tabelisse kandsin silditekstidelt pöördumiste ja soovide väljendid.⁶

Materjali süstematiseerimisel lähtusin Swalesi žanriteooriast: ühe käigu erinevat tüüpi variandid on selle käigu sammud (Swales 2004: 228). Käigu sammude tuvastamiseks ja liigendamiseks kasutasin väljendite morfosüntaktilisi omadusi. Seejärel määrasin sammude kommunikatiivsed funktsioonid morfosüntaktiliste omaduste ja kommunikatsiooniakti teooria (Jakobson 2012) põhjal. Funktsiooni väljaselgitamist toetas ka Austini kõneaktide teooria (2018).

Uurimistöös olen kasutanud nii kvantitatiivset (nt pöördumist ja/või soovi sisaldavate siltide osa siltide koguarvust) kui ka kvalitatiivset meetodit (käikude ja sammude kommunikatiivsete funktsioonide määramine). Siltidelt registreeritud pöördumiste ja soovide käigud jagasin intuitsiooni järgi (subjektiivselt) rühmadeks, millest kirjutan pikemalt peatükkides 2.2 ja 2.3.

³ <https://www.blog.keel.ut.ee/opetajale-ja-opilasele/oleme-ajutiselt-suletud-ehk-keeleeuurijad-eriolukorras/>

⁴ Kaks silti oli eesti ja inglise keeles ja üks silt oli ingliskeelne. Kõik kolm on analüüsi kaasatud, sest kuuluvad Eesti eriolukorra diskursusse.

⁵ Korpusesse kuulub näiteks ka tänaval kasutatud viirusohu eest hoiatavaid silte jmt.

⁶ Sammude märgendamisel ühtlustasin eri kirjavahemärgistuse ja suurte-väikeste tähtedega esitatu samaks sammuks: nt *OLGE TERVED* ja *Olge terved!* on sammu *olge terved* variandid.

2.2 Töös kasutatud mõisteid

Saatja on sildi koostaja ehk autor (Jakobsoni 2012 eeskujul)

Vastuvõtja on diskursuse kogukonna liige (vt diskursuse kogukond) või sildi potentsiaalne lugeja (Jakobson 2012; Hua 2021).

Diskursuse kogukond - inimesed, keda ühendab võime tajuda konteksti, millele tekstis viidatakse.

Suhtlussündmus ehk kommunikatsioonisündmus on kuuest komponendist (saatja (teate kodeerija), sõnum (teade), vastuvõtja (teate dekodeerija), kanal (kontakt) kood ja kontekst koosnev suhtlusakt, mille funktsiooni määrab see, milline komponent on rõhutatud (Jakobson 2012).

Diskursuse kogukonna liige on isik, kes suudab teatud žanri eristada ja tuvastada. Neid liikmeid võib ühendada näiteks kultuuritaust, emakeel, haridus, sugu, sotsiaalne hierarhia jmt. (Swales 1990: 24-27)

(Sildi)žanr on standardne ja omapärane komplekt funktsioonidest, mis tekib siis, kui paljude suhtlussündmuste funktsioonid kattuvad ning selle on tuvastanud ekspertliikmed

Eriolukorra silt - 13.03.-17.05.2020 Eesti Vabariigi valitsuse kehtestatud piirangutest teavitav tekst, mille žanri on tuvastanud eriolukorra diskursuse kogukonna liikmed.

Käik on žanriteoorias teksti väikseim üksus, millel on retooriline ja/või kommunikatiivne funktsioon. Käigud võivad olla žanrispetsiifilised. (Swales 2004: 228)

Samm on käigu esitamise variant: sellel on sama funktsioon, mis sammul, aga selle esitamise strateegia on erinev. (Swales 2004: 228)

Pöördumine⁷ on kõnetlusvormeli käik sildižanris, mille kommunikatiivne funktsioon on kõnetada vastuvõtjat. Seda käiku kasutatakse sildi alguses sarnaselt kirjas kasutatava tervitusega. (Eriolukorra sildi käikude terminid pärit Tragel, Habicht 2021)

Soov⁸ on konatiivse funktsiooniga käik sildižanris. Soovi kasutatakse tavaliselt sildi lõpus (siiski enne allkirja käiku) ning nagu ka pöördumist, võib ka seda võrrelda kirjade lõpus kasutatava sooviga. (Eriolukorra sildi käikude terminid pärit Tragel, Habicht 2021)

⁷ Ajaveebi postituses olen neid nimetanud *algusvormeliteks* (vt Käämer 2020)

⁸ Ajaveebi postituses *lõpurutiin* (Käämer 2020)

Emotiivne/ekspressiivne/väljenduslik funktsioon on neil suhtluse osistel, mis rõhutavad saatjat. Emotiivse funktsiooniga fraasi/lausungi kui kõneteo eesmärk on panna vastuvõtja tõlgendama saatja sõnumit ekspressiivsete vahenditega loodavale muljele vastavalt (nt optimistlikult). (Jakobson 2012: 6-7)

Konatiivne/kõnetav funktsioon on vastuvõtjale suunatud performatiivne kõnetegu, mille eesmärk on köita vastuvõtja tähelepanu. (Jakobson 2012: 8)

Lokutiivne kõnetegu on kõnetegu, mille tähendus ja osutus võrdsed lausungi mõttega (Austin 2018: 125).

Illokutiivne kõnetegu on konventsionaalne kõnetegu (nt käsklus, vabandus tervitus), mille puhul on vastuvõtjale selge, mida selliste kõnetegudega tehakse ja kuidas neile vastata (Austin 2018: 125).

Perlokutiivne kõnetegu on tegu, mis sooritatakse või saavutatakse lausungi ütlemise kaudu, mis mõjutab vastuvõtjat (Austin 2018: 125).

3. Analüüs

Analüüsi osas esitan esiteks pöördumiste ja soovide tuvastamise siltidelt žanriteooria põhjal (3.1), seejärel kirjeldan tuvastatud sammude kommunikatiivseid funktsioone ning ühendan selle analüüsis kõnetegude liikidega (3.2) ning lõpuks esitan siltide ja sildi käikude kokkuvõtliku kvantitatiivse analüüsi. Eriolukorra diskursuse mõju pöördumise ja soovi käikude funktsioonide ja kõnetegude määramisel käsitlen järelduste osas (4.1.).

3.1. Žanri tuvastamine

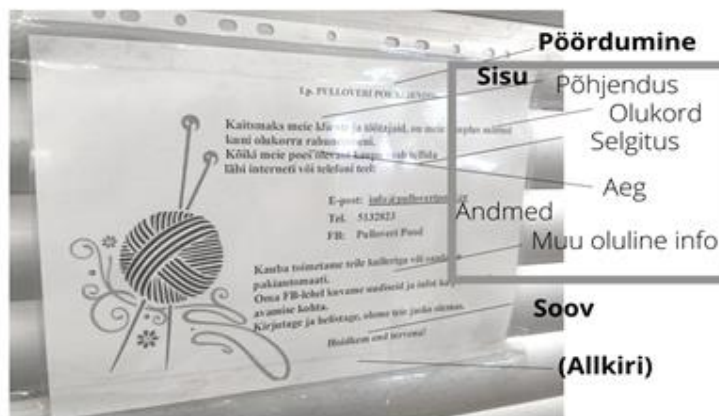
Kontrollin vastavalt peatükis 1.1. kirjeldatud separaadi päringu analüüsile (Swales 1990), kas eriolukorra sildil on vajalikud struktuuri tunnused, et seda žanriks võiks nimetada. Nagu separaadi päringu analüüsimises näidati, peavad žanril olema nii diskursuse kogukonnast sõltuvad omadused kui teksti struktuurile (ainuomased/iseloomulikud tunnused (ibid).

Samasse žanrisse kuuluvaid tekste iseloomustab sama kommunikatiivne eesmärk ja see, et sama diskursuse kogukonna liikmed tunnevad selle žanri ära (Swales 1990). Just neid iseloomulikke omadusi kasutan selles uurimuses eriolukorra sildižanri tuvastamisel.

Eriolukorra siltide žanr on Eestis tõenäoliselt laia eriolukorra diskursuse kogukonna seas tuttav ja tavapärane kommunikatsioonivahend kuna ukseksildid said kiiresti avalikus ruumis levinuks kommunikatsioonivahendiks. Peatükis 1.4. määratud diskursuse kogukonnale, kes on kursis pärgviiruse peatamiseks kehtestatud piirangutega, mõistavad ka siltide avalikku eesmärki. See seisneb asutuse esindaja ja kliendi või juhusliku mööduja vahelise suhtluse kaudu piirangutele reageerimise väljendamises. Koos kiiresti igapäevaellu sobitatud eriolukorra reeglitega sai uueks normaalsuseks ka eriolukorra siltide kasutamine. Kuna žanr on alles muutuv ja kujuneb vastavalt muutuvale pandeemilisele olukorrale, on ka selle vorm muutumises. Sellest hoolimata on laiemat mõistesisu, millele sildid viitavad, võimalik ühtseks pidada.

Struktuuri tingimused

Tragel ja Habicht (2021) on eriolukorra silditekstid struktureerinud järgmisteks põhikäikudeks: pöördumine (kõnetlusvormel), sisu, soov ja allkiri. COVID-19 eriolukorra sildi sisu käigu žanrispetsiifiline alamkäik ehk samm võib olla näiteks ajutise olukorra kestus (sammas).

Joonis 1. COVID-19 ajutise teavitussildi käigud. (Foto: Pulloveri käsitööpood. Eedeni keskus Tartus. Foto autor Raul Veede). Joonis pärit: Tragel, Habicht 2021: 21.

Joonisel 2 on näha eriolukorra siltidele omane ülesehitus. Sisu käigule võib eelneeda pöördumise käik ja järgneda soovi käik ja allkirja käik. Neist kohustuslik on kasutada vaid sisu käiku. (Tragel, Habicht 2021) Sisu käigu funktsioon on põhiolemuselt referentsiaalne: see viitab “viirusdiskursuses” näiteks sulgemisele ja/või selle põhjusele. Kas ja milliseid kommunikatiivseid funktsioone sisukäikudel on, selles uurimistöös ei uurita. Eriolukorra silte on uurinud Zhu Hua Londoni kontekstis (Hua 2021). Pöördumise ja soovi (ja ka allkirja) käikude peamine funktsioon on konatiivne ja/või emotiivne.

3.1.2 Pöördumise käigu sammud

Pöördumise funktsioon žanri struktuuri seisukohalt on kirjale, teadaandele või kõnele omane tervitav ja tähelepanu tõmbava vormeli funktsioon. Pöördumise käigu peamine kommunikatiivne funktsioon on kõnetada vastuvõtjat. Sõnumi vastuvõtjale suunatust võivad markeerida näiteks imperatiiv ja vokatiiv. (Jakobson 2012: 6-7)

Tavaolukorras oleksid enamik pöördumise käigud illokutiivsed, kuna nad on tavapõhised (Austin 2018) ja eeldavad apellatiivse ütte puhul samasugust rutiinset vastust. tähelepanu köitvate ja teretavate sammude puhul. Stopp ja teadaanne on lokutiivsed kõnetead.

Pöördumiste sammud on järgmised:

(1) Apellatiivilaadne pöördumine potentsiaalse adressaadi poole

Seda sammu kasutati 124 korral. Vabandused olid 2-3-sõnalised sammud ja koosnesid põhisõnast (näiteks *klient*, *patsient*, *külastaja*), mis nimetas vastuvõtjat ja omadussõnalisest täiendsõnast (näiteks *hea*, *kallis* või *lugupeetud*). Teine täiendsõna on määratlev ja sellena kasutatakse asutuse nime (Pilt 4). Põhisõna ei olnud ühtegi korda ilma täiendsõnata.

Pilt 4. Tasku. (Foto 235: Ilona Trigel)

Apellatiivne üte tõstab esile vastuvõtja ja täidab selle kaudu suhtlussündmuses konatiivset funktsiooni. Apellatiivne üte on suhtusetiketi norm, mis teadaannetes tavapärase on (Hennoste 2017: 498). Selle käsitluse järgi on apellatiivne üte tavadiskursuses illokutiivne kõnetegu, sest vormelina on sellel kindel järg.

(2) Tähelepanu tõmbavad sammud

Neid samme oli kasutatud 9 korda ning need koosnesid ühest sõnast. Variandid *teadaanne* ja *vabandamine* on nagu pealkirjad, mis juhatavad sõnumi sisse. Variandid *stopp* ja *tähelepanu* (Pilt 5) seevastu sunnivad kuuletuma.

Pilt 5. Koopiatehas. (Foto 392: Anton Malmi)

Teavitavad sammud rõhutavad adressaati käskluste, pöördumise ja vabandamise kaudu, mistõttu pean neid samme konatiivseteks ja kõnetegudena lokutiivseteks kõiki peale 'Vabandamise' variandi, mille tõlgendan illokutiivseks kõneteoks.

(3) Tervituse sammud, on suhtlus- ja algatuskiilud (Hennoste 2017: 494 järgi)

Tere ja Tervist kõigile (Pilt 6)

Pilt 6. Tšehhov. (Foto 285: Anni Jürine)

Tervituste ja tähelepanu tõmbavad sammud on suhtlust organiseerivad algatuskiilud. Kuna teretused on tüüpiliselt dialoogi organiseerivad elemendid, pean seda konatiivse funktsiooniga sammuks ning kõneteo liigi poolest illokutiivseks.

3.1.3 Soovide sammud

Soovi käikude põhifunktsioon kommunikatsiooni sündmuses on rõhutada nii vastuvõtjat kui saatjat. Käsk, mida imperatiiv markeerib, ega üte ei saa olla tõene ega väär, sest need kas õnnestuvad või ei õnnestu. Käsk ja üte on performatiivid, mille kohta saab küsida, kas käsk toimus ja kas käsule alluti, kas adressaadi poole pöörduti ja kas adressaat pöördumise tuvastas. (Jakobson 2012: 8)

Emotiivsed, ehk saatjale suunatud sammud on vabandamised, sest nende kaudu saab saatja tekitada muljet. Vabandamisele on õnnestumise puhul omane selle lausuja siirus ja sellega kaasas käiv mõju adressaadi tunnetele. Konatiivsed ehk vastuvõtjale suunatud soovi sammud on käskiva kõneviisi teises pöördes (*olge terved*). Üleskutsuvad sammud nii kindlas kui käskivas kõneviisis (*oleme terved* ja *olgem terved*). Palved ja soovid on samuti konatiivse funktsiooniga. (Jakobson 2012: 6-7)

Vabanduse, palumise ja üleskutsuvate sammud on kõneaktina illokutiivsed. Soovi samm on kõneaktina perlokutiivne. Sammudeks mitte liigendunud soovi käigu variantidest on perlokutiivne '*kaitseid ennast kaitseid teisi. aitäh*' ja illokutiivsed '*oleme teie jaoks olemas*' ja '*peatse kohtumiseni*'.

Soovide levinumad sammud on järgmised:

(1) Adressaadi ees vabandust palumine

Vabanduse sammu kasutati 27 korda. Need sammud koosnesid ühest kuni viiest sõnast. Kõige tavalisem oli pöörd sõna *vabandama* mitmuse esimeses pöördes (Pilt 7). Ühel juhul kasutati elliptilist fraasi *vabandust* ehk käändsõna osastavas käändes. Vabandamine verbi mitmuse esimese pöörde grammatiline isik tõstab esile saatja.

Sellepärast liigituvad vabandamise sammu kõik mitmuse esimeses pöördes vormistatud käigud kommunikatsiooni funktsiooni poolest emotiivseks.

Vabandamine, mis on vormistatud käändsõna kaudu partitiivis, rõhutab saatjat kui vabanduse saatjat. Analoogselt kasutatakse partitiivi soovide käikudes. Selle tõttu on sammu variandi *vabandust* kommunikatiivne funktsioon konatiivne. Vabandamise tavapõhine jätk on vabanduse vastuvõtmine, andeks andmine ja sellepärast on vabandus tavadiskursuses illokutiivne kõnetegu.

Pilt 7. Pagaripoisid. (Foto 411: Piret Kard)

(2) Adessaadile midagi soovimine

See samm esines viis korda fraasis, mille põhisõna on partitiivis ja mille täiend on ühilduv omadussõna. Ühel neist juhtudest on ka öeldud, kellele soov on suunatud (*kõigile*). Kahel juhul on lisatud *ja kohtume peagi*. Selles variandist ühendab verbi *kohtume* grammatiline isik saatja ja vastuvõtja. Sellise sammu variandi puhul on samuti fookus vastuvõtja, sest seda võiks tõlgendada kui küllakutset täpselt määratlemata tulevikus. Selle sammu kommunikatiivne funktsioon on konatiivne, sest sellistes soovides tõuseb esile see, kellele soov on suunatud. Soovi moodustamiseks on 19 korda kasutatud käskivat kõneviisi mitmuse. Grammatilise isiku kaudu tõuseb esile adressaat. (*jääge terveks* (3), *olge terved* (9))

Pilt 8. Mypet. (Foto 26: Berta Leibur)

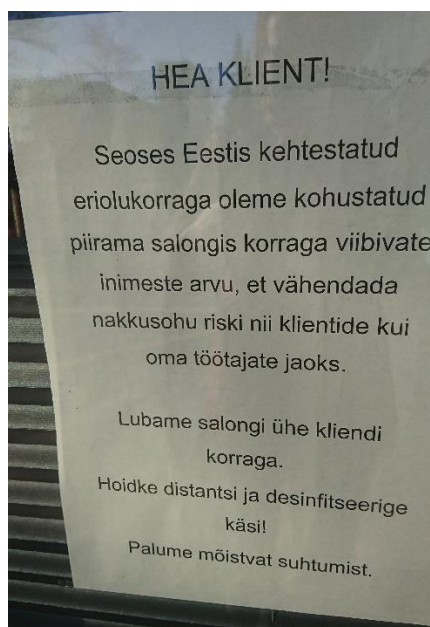
Kolm korda lisati eelpool kirjeldatud sammudele veel üks fraas. Neist *hoolime ja mõistvale suhtumisele lootes* toovad esile autori, aga *peatse kohtumiseni* rõhutab adressaati (vrd ka partitiivis vormistatud soovid). Neli korda kasutati varianti, kus sidesõnaga *ja* esitati kaks soovi. (Pilt 9) Soov *astu läbi* imperatiivi ainsuse esimene pööre viitab grammatilise isikuga adressaadile. Soovi sammud on kõneteo poolest perlokutiivsed, sest nende lausumisel üritatakse üldjuhul vastuvõtjas tekitada mingid tunnet.

Pilt 9. Klick (Foto 156: Raul Veede)

(3) Adressaadilt millegi palumine

Korpuse kümme palve sammu on moodustatud kolme erineva verbi kaudu - *lootma*, *paluma* ja *tänama*. Kõigil palve variantidel on ka väljendatud, mida soovitakse (Pilt 10). Neljal korral on adressaati ka mainitud (*teie*, *sinu*, *kõigil spordisõpradel* ja *teid*), kuuel korral mitte. Kuna palumisel on olulisem see kellelt midagi palutakse palve samm on konatiivse funktsiooniga. Palve on illokutiivne kõnetegu, sest sellel on ootuspärane jätk.

Pilt 10. Palve. (Foto 310: Helin Puksand)

(4) Üleskutse

Üleskutse moodustamiseks kasutati kaheksa korda verbi mitmuse esimest pööret kindlas kõneviisis ning kaksteist korda käskiva kõneviisi mitmuse esimest pööret (Pilt 11). Nendele sammudele on iseloomulik, et saatja kõnetab nii adressaati kui iseennast, muutes selle kaudu käsu positiivseks viisakusvormeliks (Erelt 2017: 168). Mõlema vormi kasutamise eesmärk võib olla ühise eesmärgi poole püüdlamise käsku pehmemdada (Erelt 2017: 168-169). Sellest tulenevalt tõlgendan üleskutse sammu variandi kommunikatiivset funktsiooni emotiivse ja konatiivse vahepealseks. Need vormelid on kõnetegudena illokutiivsed.

Pilt 11. Tartu Hoiu-laenuühistu. (Foto 246: Virve Vihman)

(5) Muud soovid

- Käigu variant *oleme teie jaoks olemas* tõstab verbi pöörde kaudu esile autori. Selle käigu variandi kommunikatiivne funktsioon on emotiivne ja kõneteo liik perlokutiivne.
- Käigu variant *kaitseed ennast kaitseed teisi. aitäh* grammatilised isikud ja isikulised asesõnad rõhutavad adressaati ja on seega konatiivsed. See soovi käigu variant on perlokutiivne kõnetegu kuna kaudselt on moodustatud palve.
- Käigu variant *peatse kohtumiseni* on konatiivse funktsiooniga ja kõnetegu on illokutiivne.

3.2. Analüüsi kokkuvõte

Järgnevas tabelis on kokkuvõtlikult esitatud pöördumise ja soovi käikude sammude kommunikatiivsed funktsioonid ja kõneteo liigid.

käik	samm	näide	komm. funkts.		kõnetegu		
			emotiivne	konatiivne	lokutiivne	illokutiivne	perlokutiivne
pöördumine	apell. üte	<i>hea klient</i>		✓		✓	
pöördumine	tähelepanu tõmbamine; tervitus	<i>stopp</i>		✓	✓		
soov	vabandamine	<i>vabandame</i>	✓			✓	
soov	soov	<i>olge terved</i>		✓			✓
soov	palve	<i>palume mõistvat suhtumist</i>		✓		✓	
soov	üleskutse	<i>püüme terved</i>	✓	✓		✓	

Tabel 1. Pöördumise ja soovi käikude sammude kommunikatiivsed funktsioonid ja kõneteo liigid.

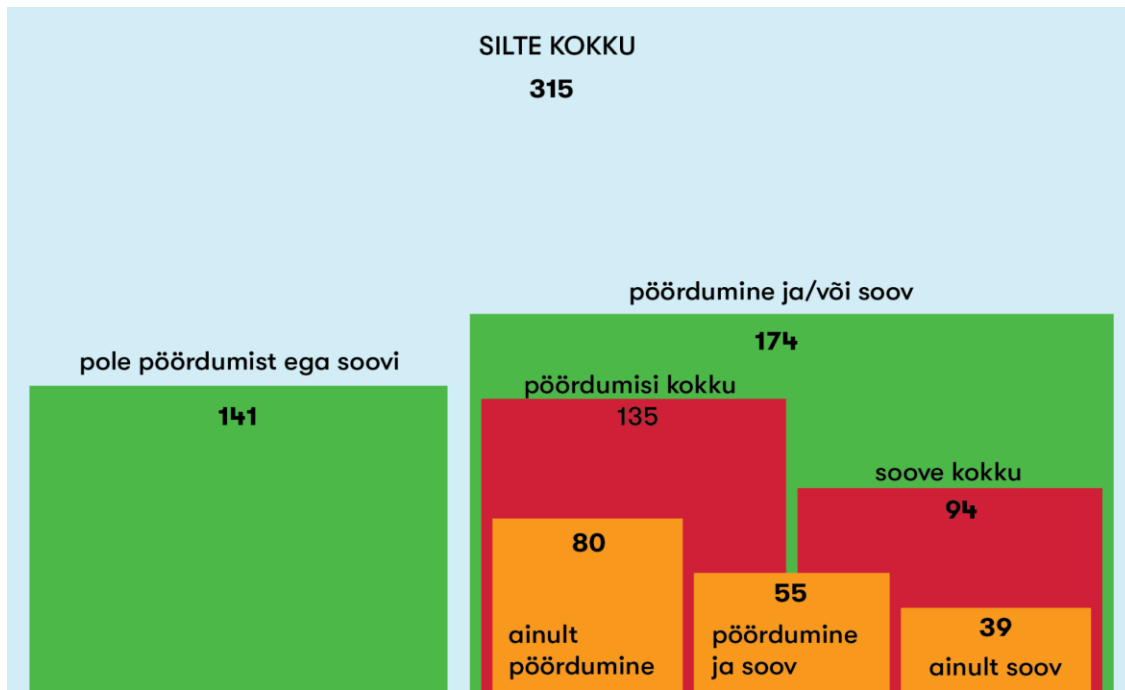
Pöördumise ja soovi käikude põhifunktsioon kommunikatiivses aktis on adreassaadi kõnetamine ja/või emotsionaalse suhte loomine. Kõik pöördumise käigu sammud on põhifunktsioonilt konatiivsed. Konatiivsus avaldub enamasti kõnetamises ja variantides *stopp*

ning *tähelepanu* käsklustena. Tavadiskursuses on kõik pöördumised illokutiivset kõneaktid, välja arvatud tähelepanu tõmbavate sammude siltide pöördumised, mis on lokutiivsed. Soovi käigu soovimise, palumise ja üleskutse sammude põhifunktsioon on konatiivne. Üleskutse samm on vormistatud imperatiivi mitmuse esimese pöördes (*jäägem terveks*) ja kindla kõneviisi mitmuse esimeses pöördes (*jääme terveks*). Nende grammatiliste vormide funktsioon kohustab lisaks vastuvõtjale ka saatjat ennast käsklusele kuuletuma (Erelt 2017: 168-169). Vabanduse sammude kommunikatiivne põhifunktsioon on emotiivne. Vabanduse, nagu kõigi õnnestuvate illokutiivsete lausungite puhul tuleb vabandajal arvestada kindlate tavapõhiste tingimustega, mis teda sellise kõneteo puhul kohustavad (Austin 2018: 125). Vabandamine on emotiivse funktsiooniga kõnetegu, sest vabandamise puhul on oluline selle esitaja mõtte selle lausumise juures.

Pöördumised ja soovid olid tavadiskursuse mõistes kõnetegudena peamiselt illokutiivsed. Lokutiivsed kõnetead olid pöördumiste hulgast *stopp* ja *teadaanne*. Kõik soovi sammu variandid on perlokutiivsed kõnetead, samuti *kaitseid ennast kaitseid teisi! aitäh* variant kastegooriast muu.

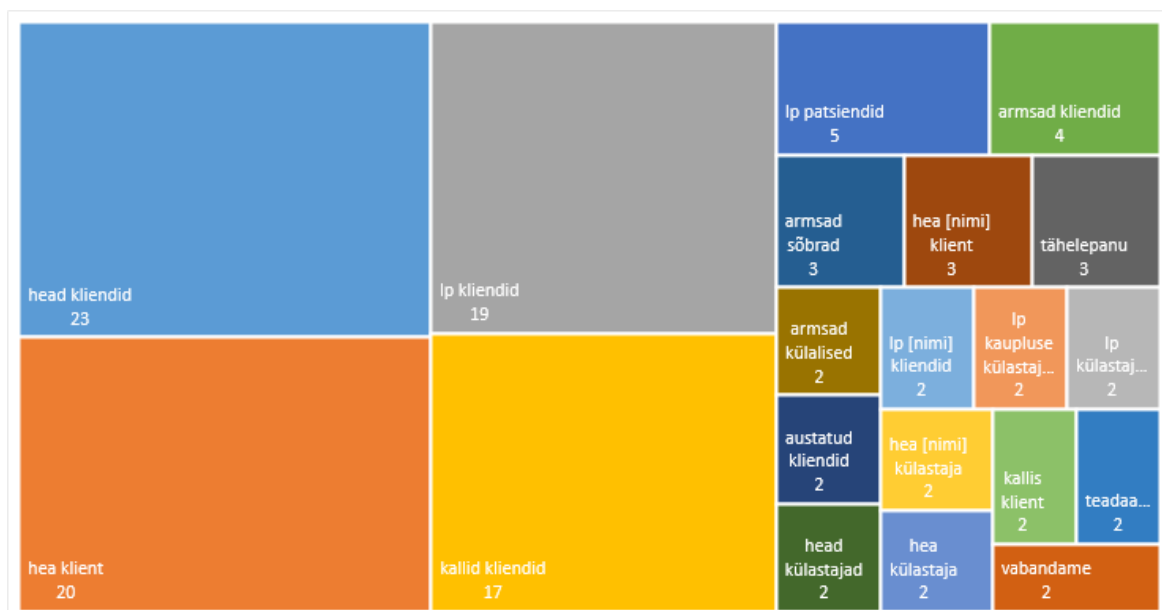
3.3 Siltide ja sildi käikude kvantitatiivsed tulemused

Joonisel 2 on kujutatud kogu korpuse siltide arvu (315) ja proportsionaalselt pöördumisi ja/või soove sisaldanud siltide arvu (174), nii pöördumist kui soovi sisaldanud siltide arvu (55), pöördumiste arvu (135), sh ainult pöördumisi 80 ja soovide arvu (94, sh ainult soove 39). Joonise aluseks on materjali analüüsiks loodud Google Sheeti arvutustabel. Niisiis esines kas pöördumine või soov või mõlemad üle pooltel siltidel (315/174, umbes 55%).

Joonis 2. Sildikorpuse pöördumiste ja soovide käikudega siltide esinemise proportsioonid.

Järgmisel joonisel (joonis 3) on toodud kõik vähemalt kaks korda esinenud pöördumised. Kõige rohkem esines fraasi *head kliendid* (23 sildil), 20 korda oli kasutatud sama fraasi ainsuses (*hea klient*), 19 korda *lp kliendid* ja 17 korda *kallid kliendid*. Üks kord esines veel 14 erinevat pöördumise varianti.

Joonis 3. Korpuses esinenud pöördumise sammu variandid. Kasti suurus näitab esinemise proportsiooni ja number kastis esinemiskordi.

Joonisel 4 on toodud kõik vähemalt kaks korda esinenud soovid, mille funktsiooni sai määrata. Kõige rohkem esines sammu variant *vabandame* (13 korda), fraas *olge terved* esines 9 korda. Muid väljendeid esines 2-3 korda. Üks kord esines veel 34 erinevat varianti.

VABANDUS			SOOV			ÜLESKUTSE			
vabandame 13			olge terved 9			seniks püsigem terved 2	hoidkem end tervena 2	olgem terved 2	
						jäägem terveks 2	hoidkem ennast ja hoidkem oma lähedasi 2	püsime terved 2	hoiame kokku sellega, et hoiame vahet 2
vabandame ebamugavuste pärast 3	vabandame ebameeldi... pärast 2	palume vabandust võimalike ebameeldi... pärast 2	jääge terveks 3	tugevat tervt ja kohtume peagi 2	püsige terved 2	PALVE			
						täname mõistva suhtumise eest 3	aitäh mõistva suhtumise eest 2		

Joonis 4. Korpuses esinenud soovi sammud ja variandid. Iga kasti suurus näitab esinemise proportsiooni ja number kastis esinemiskordi. Vabanduse sammud on kollased, soovi sammud sinised, üleskutsed tumerohelised ja palved helerohelised.

4. Järeldused

Jaotises 4.1. selgitan, kuidas pöördumiste ja soovide tõlgendamisel võivad uue diskursuse kogukonna liikmed seniseid viisakusvormeleid uue diskursuse mõjul teisiti tõlgendada. Jaotises 4.2. selgitan kõnetegude õnnestumisi eri diskursuse kogukondades.

4.1. Kõnetead eriolukorra diskursuses

Pöördumise käikudel on kolm erinevat sammu. Apellatiivse ütte samm moodustab kõigi 135 käigu variantide hulgast 124. Ja appellatiivse ütte neli sagedasemat varianti *head kliendid*, *lp kliendid*, *hea klient*, *kallid kliendid* moodustavad appellatiivse käigu variantidest omakorda 79. Soovi käikudel on neli erinevat sammu. Vastupidiselt pöördumistele ei domineeri soovi käigus ühe sammu kasutamine, vaid kasutatakse palju erinevaid variante. Niisiis on soovi käikude kasutamisele iseloomulik isikupärane väljendusviis.

Pöördumise ja soovi käikude peamine kommunikatiivne funktsioon on enamikul käikudel konatiivne ja vabandamise sammudel ning üksikutel muudel variantidel emotiivne. Nagu peatükis 3.1 välja toodud, on sisu käigu eesmärk täita referentsiaalset funktsiooni, et väljendada sulgemist, sulgemise põhjust ja perioodi. Kuna pöördumise ja soovi käikudes ei esinenud varianti, mille peamine funktsioon oleks olnud referentsiaalne, võib järeldada, et mõlema käigu kasutamise eesmärk on tuua esile suhtlussündmuses osalevad saatja ja vastuvõtja, mitte sõnum ehk eriolukorrast tulenevad piirangud. Niisiis on pöördumise ja soovi käigud interpersonaalsed (vt ka Hua 2021: 40-41). Need on lisatud sisu käikudele spontaanselt ja eesmärgiga luua pöördumise ja soovi käikude kasutamise kaudu piltlikult öeldes ühiskondlikku „küünarnukitunnet“.

Meetmete rakendamisel ei lähtunud inimestevahelistest suhetest ja emotsionaalsest poolest vaid faktidest ja viiruse kui vaenlase võitmisest. Näiteks Hua järeldab, et käsitsi kirjutatud sildid, millel on kasutaud spontaanse kõne fraase, on interpersonaalsed ja emotsionaalsed (Hua 2021). Diskursuse muutumine võimaldab tõlgendada spontaanseid fraase perlokutiivsete kõnetegudena. Järelikult on nende kasutamise eesmärk muuta sildid interpersonaalseks.

Loomulikult ei saa sisu käike uurimata kindlalt väita, et ainult pöördumise ja sisu käigud on interpersonaalsed. Uurimuse tulemusel selgus, et pöördumise ja soovi käigud on ainult emotiivse ja konatiivse põhifunktsiooniga. Niisiis saan järeldada, et pöördumise ja soovi käikude perlokutiivsus võimaldab siltide kaudu „küünarnukitunnet“ tekitada.

Selle oletuse kinnitamiseks määrasin analüüsisosas kõikide pöördumise ja soovi käikude kõnetead: tavadiskursuses oleksid need viisakusvormelitenä illokutiivsed kõnetead. Kui aga küünarnukitunde loomine käikude kasutamise kaudu õnnestub, on käigud hoopis perlokutiivsed.

4.2. Diskursuse kogukond ja kõneteo õnnestumine

Tavadiskursuses ja eriolukorra diskursuses võivad pöördumistes ja soovides kasutatud fraasid olla erinevad kõnetead. Kuna silte võivad lugeda ka vastuvõtjad, kes ei kuulu diskursuse kogukonda või ole kursis sildižanri omapäradega, on ka võimalik, et need vastuvõtjad tõlgendavad vormeleid tavadiskursusele omases viisakusvormeli tähenduses illokutiivse kõneteona. Selliseid juhtumeid, kus perlokutiivselt esitatud kõnetegu tõlgendatakse illokutiivsena, selgitab Austin kui ebaõnnestunud kõnetegusid. (Austin 2018: 121)

Kui aga sildi autor ei kuulu diskursuse kogukonda ja kasutab käikudes viisakusvormeleid illokutiivsete kõnetegudena aga vastuvõtja tõlgendab vormeleid siiski perlokutiivselt, ebaõnnestub kõnetegu vastupidi. Perlokutiivse kõneteo sooritamine õnnestub sellisel juhul kogemata, ilma, et autor seda teadlikult teeks. (Austin 2018: 120)

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös uurisin eriolukorra siltide pöördumise ja soovi käikude struktuuri ja funktsiooni eesmärgiga teada saada miks on paljudel siltidel kasutatud pöördumise ja soovi käike, kuigi need ei ole teate edastamiseks otseselt vajalikud. Avaliku infoedastuse siltide uurimisele on seni keskendunud keelemaastike ja mitmekeelsuse uurijad (näiteks Barron 2012; Shohamy 2009), kuid sildižanri käikude funktsiooni uurimiseks nendest käsitlustest ei piisa. Oma uurimuses kasutasin žanrianalüüsi (Swales 1990), kommunikatsiooniakti teooriat (Jakobson 2012), kõnetegude teooriat (Austin 2018) ja (viirus)diskursuse analüüsi (Hua 2021). Pöördumiste ja soovide fraaside struktuuri käsitlesin lähtuvalt eesti keele grammatika kirjeldustest (Erelt, Metslang(toim) 2017). Selleks tuvastasin siltide žanri

Uurimismaterjal pärineb 2020. aastal loodud eriolukorra siltide korpusest, mis koosneb 315 sildist. Materjal on kogutud 13. märtsist kuni 17. maini. Et selgitada, kas eriolukorra sildid moodustavad sildižanri spetsiifilise alamžanri, analüüsisin neid silte Swalesi žanriteooria alusel (Swales 1990) ja viirusdiskursusest lähtuvalt (Jones (toim) 2021). Materjal on süstematiseeritud lähtudes Swalesi (2004) žanriteooriast, mille kohaselt jagunevad sarnased käikude variandid sammudeks. Analüüsi osa põhineb vaid neil siltidel, millel pöördumise ja/või soovi käiku kasutatud oli. Uurimus põhineb pöördumise ja soovi käikudes kasutatud väljenditel.

Küsimusele, milliseid väljendeid kasutatakse pöördumise ja soovi käikudes, otsisin vastuseid nende väljendite struktuuri ja tähenduse kaudu. Pöördumise käigus on kasutatud kõige rohkem apellatiivset ütet (*kallid kliendid*), aga esines veel tervituse ja tähelepanu tõmbavat sammu. Soovi käikudes kasutatud väljendid oli kasutatud erinevamaid variante. Sammudena kasutati

vabandust (*vabandame*), palvet (*palume mõistvat suhtumist*), soovi (*turvalisi oste*) ja üleskutset (*jäägem terveks*).

Uurimise käigus selgitasin välja pöördumise ja soovi käikudes kasutatud fraaside kommunikatiivsed funktsioonid. Pöördumiste sammud varieeruvad vähem kui soovi käikude sammud. Mõlema käigu kommunikatiivne funktsioon on aga esile tõsta suhtluse osapooli, st saatjat ja vastuvõtjat. Mõlema käigu sammude variandid on tavadiskursuses peamiselt illokutiivsed vormelid, soovi käigud võisid olla ka perlokutiivsed ja pöördumise käigud lokutiivseid.

Niisiis saab vastuse küsimusele, miks sildi tekstis pöördumise ja soovi käike kasutatakse, analüüsi põhjal tehtud järeldustest: pöördumise ja soovi käikude kasutamine tuleneb vajadusest suletud oleku ja piirangute kõrval meeles pidada ka inimesi, kes pärgviiruse tõrjumiseks vajalikust kommunikatsioonist osa võtavad. Referentsiaalsus nihkub sõnumi sisult selle osalistele, ehk tekib interpersonaalne referents. Analüüsisiosas tuvastatud illokutiivseid vormeleid kasutatakse uues diskursuses perlokutiivsetena. See tähendab, et pöördumise ja soovi käikude olemasolu siltidel lisab transaktsioonile interpersonaalsuse, mis mõjutab vastuvõtja ja saatja vahelist suhtlussündmust eeldatavasti tihedama ja emotsionaalsema kontakti loomisega (justkui kiri heale sõbrale).

Eriolukorra siltide materjal mitmekesisus pakub huvitavat uurimisainet, millest bakalaureusetöös käsitleti vaid väikest osa. Edaspidisteks uurimusteks jäävad näiteks sellised uurimisküsimused: Millised on seosed pöördumise ja soovi käikude koos ja eraldi kasutamise vahel? Kuidas erineb meelelahutusasutuste, kaupluste ja muude asutuste siltedel vormelite kasutus? Kas need asutused, kes on oma klientidest rohkem huvitatud, pöörduvad ja soovivad rohkem? Uurida võib ka sildi allkirja käiku ja seda, kas/kuidas see sooviga seotud on. Uurimistööd on võimalik jätkata diakrooniliselt teise viiruselainete siltide põhjal (materjal on kogutud ja kogumine jätkub).

Summary

A corpus of 315 temporary, informative public signs was collected in Estonia during the COVID-19 pandemic. On 12 March, 2020 the Estonian government announced a state of emergency whereby different social-distancing measures were implemented in order to stop the spread of the virus. The way these establishments chose to communicate the situation to the public differs immensely. Many of the signs differ as to how emotional vs neutral or how original vs laconic the message is. The signs were collected by the students of linguistics of the University of Tartu and using crowdsourcing - an open call was distributed via social media and email lists instructing members of the public to submit a photo of a public sign.

The public signs can be analysed from different angles, e.g. looking at the originality of the language used on the signs, the length of the message, and its design or the lack of it. The unifying feature of these signs is the setting. (e.g. the official declaration of the state of emergency). The variation, however, derives from how the author of the sign chooses to express this cause.

One of the ways the public signs vary has to do with the formulaic language used in the beginning or end of the message. Out of 315 signs, a beginning and ending formula was used on 174 signs. Around half of these messages were directed towards the receiver in one way or another and a majority of the signs used a plural expression. The ending formulas frequently expressed good wishes and the structure of these varied according to the grammatical person. 174 signs out of 315 used the opening (e.g. *hea klient* 'dear customer') and ending moves (e.g. *oleme terved* 'let's stay well'). The ending messages also carried an emotional undertone, e.g. *Kohtume taas, kui selleks on õige aeg - peatse kohtumiseni* 'We'll meet again when the time is right - till soon'.

The paper offers implications for studying the dynamics of natural language use as attested on temporary, informative public signs. By studying the various means language users choose to express one and the same situation we can draw conclusions about the variation in language and the extent and nature of the linguistic knowledge that underlies this variation. The data allow for the study of spontaneous, temporary messages as displayed on public signs that are meant to communicate the same situation (e.g. measures issued by the Estonian government in relation to the COVID-19 pandemic), but which vary in their emotionality, interpersonal functions and the use of formulaic language.

Kirjandus

Austin, John Langshaw 2018. Kuidas teha sõnadega asju. Tallinn: TLÜ Kirjastus [Austin, J. L. 1962). How to Do Things with Words. Oxford University Press.]

Barron, Anne. 2012. Public information messages: A contrastive genre analysis of state-citizen communication. Amsterdam: John Benjamins

Erelt, Mati; Metslang, Helle (toim.). 2017. Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Erelt, Mati 2017. Öeldis. – Erelt, Mati; Metslang, Helle (toim.), Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 93–239.

Hennoste, Tiit 2017. Üldlaiend, kiil, irdelemendid Erelt, Mati; Metslang, Helle (toim.), Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 481–502.

Hua, Zhu. 2021 Sense and Sensibility: Urban Public Signs during a Pandemic. - (toim) Jones, Rodney H. Viral Discourse. Elements in Applied Linguistics. Cambridge University Press, 37-48. (doi:10.1017/9781108986465)

Jakobson, Roman. 2012. Lingvistika ja poeetika. Neeme Lopp, Arne Merilai (tlk). – Akadeemia 2012, 10, 1731–1773. [Originaal: 1960. Closing statement: Linguistics and poetics. In: Sebeok, Thomas A. (ed.), Style in Language. Cambridge: The MIT Press, 350–377.]

Jones, Rodney H. 2021. Viral Discourse. Elements in Applied Linguistics. Cambridge University Press

Käämer, Aleks. 2020. Kallid kliendid, olge terved! Siltide algus- ja lõpuvormelid. Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi ajaveeb. (Vaadatud 01.05. 2021) (<https://www.blog.keel.ut.ee/uliopilastelt/kallid-kliendid-olge-terved/>)

Shohamy, E. Gorter, D. (toim) 2009. Linguistic Landscape: Expanding the Scenery. London: Routledge.

Swales, John M. 1990. Genre Analysis. English in Academic and Research Settings. Cambridge. Cambridge University Press.

Swales, John M. 2004. Research Genres: Explorations and Applications. Cambridge: Cambridge University Press.

Tragel, Ilona, Külli Habicht 2021. Erakorralise aja sildikeel. Oma Keel 1. lk 56-65. https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2021/05/IlonaTragel_KulliHabicht_OK-2021_1.pdf

VV kriisiinfo leht = 13. märts 2020. Valitsus kinnitas eriolukorra meetmed. (Vaadatud 01.05.2021) <https://www.kriis.ee/et/uudised/valitsus-kinnitas-eriolukorra-meetmed>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aleks Käämer,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Eriolukorra siltide pöördumise ja soovi käigud, mille juhendaja on Ilona Tragel reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Aleks Käämer

24.05.2021